

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 13, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Hukuk: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Cinsel Şiddet Suçları

Bilge Şahin

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 10 Haziran 2021

Yazı Gönderim Tarihi: 01.02.2021

Yazı Kabul Tarihi: 12.05.2021

Bu makaleyi alıntılar için: Bilge Şahin, “**Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Hukuk: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Cinsel Şiddet Suçları**” *Fe Dergi* 13, no. 1 (2021), 57-70.
URL: http://cins.ankara.edu.tr/25_5.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Toplumsal Cinsiyet, Savaş ve Hukuk: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Cinsel Şiddet Suçları*
Bilge Şahin**

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde cinsel şiddet suçları sistematik ve yaygın bir şekilde işlenmektedir. Bu suçlarla mücadele etmek için uluslararası örgütler ve hükümet dışı kuruluşlar Kongo'da hukuk sistemine yardımda bulunmaktadır. Bunun için uluslararası aktörler Kongo hukuk sisteminin cinsel şiddet suçları alanında güçlendirilmesine, cinsel şiddet suçlarına maruz kalan kadınların adalete erişmelerine ve bu suçları işleyen kişilerin cezalandırılmasına odaklanmaktadır. Cinsel şiddet suçları barış zamanı kadınlara yönelik şiddetin savaştaki bir uzantısı olarak ortaya çıkmasına rağmen, uluslararası alanda bu suçlar ele alınırken toplumsal cinsiyet göz ardı edilmiştir. Cinsel şiddet suçlarının hukuki çerçevede ele alınması önemli olmakla birlikte, bu suçların tanımında ve çözüm sürecinde toplumsal cinsiyetin göz ardı edilmesi, bu suçların ortadan kaldırılması için büyük engel teşkil etmektedir. Cinsel şiddet suçlarıyla mücadele için sadece hukukla sınırlı kalmayarak iktidarın kadına hem fiziksel hem de sistematik şiddeti meşru kıldığı ekonomik, siyasi ve sosyal alanları da kapsayacak şekilde mücadele vermek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savaşta Cinsel Şiddet Suçları, Toplumsal Cinsiyet, Eleştirel Hukuk Teorisi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Afrika

Gender, War, and Law: Sexual Violence Crimes in the Democratic Republic of the Congo

In the Democratic Republic of the Congo, sexual violence crimes are widespread and committed systematically. To challenge these crimes, international organizations and non-governmental organizations provide support to the Congolese legal system. They focus on strengthening the legal framework on sexual violence crimes, facilitating access to justice for survivors of these crimes, and prosecuting the perpetrators. While sexual violence crimes result from the continuum of gendered violence from peacetime to conflict, this is not recognized at the international level in challenging sexual violence crimes. It is essential to deal with sexual violence crimes through a legal context; however, not acknowledging gender in the interpretation of and solutions to these crimes prevents their eradication. These crimes must be challenged not only through law but with reference to economic, political, and social aspects where power legitimizes violence against women.

Keywords: Conflict-related Sexual Violence Crimes, Gender, Critical Legal Theory, Democratic Republic of the Congo, Africa

Giriş

Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Kongo) 1996 – 2003 yılları arasında komşu devletlerin ve çok sayıda silahlı grubun dahil olduğu iki büyük savaşa sahne olmuştur. 2003 yılında savaşın tarafları arasında barış antlaşmalarının imzalanmasına rağmen ülkenin doğusundaki çatışmalar sona ermemiştir. Devam eden çatışmalarda öldürme, zorla yerinden etme, çocukların asker olarak kullanılması gibi birçok insan hakları ihlali meydana gelmektedir (Marriage 2013). Bunlara ek olarak cinsel şiddet suçları sistematik ve yaygın bir şekilde işlenmektedir.

* Bu makale, yazarın *Sexual Violence Crimes and Gendered Power Relations: Bringing Justice to Women in the Democratic Republic of the Congo* (London: Routledge, 2021) kitabından uyarlanmıştır.

** Dr Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, <https://orcid.org/0000-0003-2101-7074>, bs42@soas.ac.uk, Yazı Gönderim Tarihi: 01.02.2021, Yazı Kabul Tarihi: 12.05.2021

Cinsel şiddet suçlarıyla mücadele etmek için uluslararası örgütler ve hükümet dışı kuruluşlar önemli yardımlarda bulunmaktadırlar. Bu yardımların başında Kongo hukuk sisteminin geliştirilip güçlendirilmesi gelmektedir. Uluslararası aktörler cinsel şiddete maruz kalmış Kongolu kadınların hukuki sürece katılarak faillerin cezalandırılmasını hedeflemektedirler. Bu uluslararası yardımlar sonucu Kongo hukuk sisteminde önemli gelişmeler gözlenirse de ülkenin doğu bölgesinde cinsel şiddet suçları işlenmeye devam etmektedir.

Bu makalede, savaşta işlenen cinsel şiddet suçlarıyla mücadele için yapılan uluslararası yardımlar ve bu yardımların çok boyutlu sonuçları incelenecektir. Makalede, cinsel şiddet suçları bölgeye hâkim olan toplumsal cinsiyet güç ilişkileriyle doğrudan ilişkilendirilmekte ve bu suçlarla mücadele için toplumsal cinsiyetin dönüşümünün gerekliliği savunulmaktadır. Uluslararası yardımlar ise hukuk söylemi içerisinde hareket etmekte ve adaletin sağlanacağı taahhüdünü barındırmaktadırlar. Ancak bu makale, eleştirel hukuk teorisini kullanarak hukukun toplumsal cinsiyetin dönüşmesi konusundaki sınırlarını ortaya koyacaktır. Bu doğrultuda, makalenin amacı hukuk çerçevesinde yürütülen mücadelenin cinsel şiddet suçlarını ortadan kaldırmak ve toplumsal cinsiyeti dönüştürmek için ne ölçüde etkili olduğunu analiz etmektir. Böylece, Kongo'nun doğu bölgesinde etkili olan toplumsal cinsiyet güç ilişkilerinin uluslararası yardımlarla yapılan hukuki müdahalelerden nasıl etkilendiğini inceleyerek literatüre önemli bir katkıda bulunulacaktır.

Makale, ilk olarak cinsel şiddet suçlarının nedenlerini ve toplumsal cinsiyetle olan bağlantısını ortaya koyacaktır. Bunu takip eden bölümde uluslararası alanda cinsel şiddet suçlarının nasıl tanımlandığı ve bu suçlarla hukuki çerçevede mücadele etmenin sonuçları açıklanacaktır. Bu yapılırken de cinsel şiddet suçlarına yönelik hem tanım hem de çözüm yöntemleri içerisinde toplumsal cinsiyete ne ölçüde yer verildiği incelenecektir. Üçüncü bölüm cinsel şiddet suçlarıyla mücadele için Kongo'ya yapılan hukuki yardımları ele alacaktır. Son bölüm ise hukuki mücadelenin bölgeye hâkim olan toplumsal cinsiyet ilişkilerine etkisini analiz edecektir.

Bu makalede kullanılan veri 2015-2016 yılları arasında Kongo'nun iki büyük doğu eyaletinde, Kuzey Kivu ve Güney Kivu, toplanmıştır. Bu süre içinde toplam 79 katılımcıyla görüşmelerde bulunulmuştur. Bu görüşmecilerin 38'i uluslararası ve yerel hükümet dışı kuruluş çalışanları, Birleşmiş Milletler (BM) çalışanları, barış koruma misyonu çalışanları, Kongolu avukatlar ve hakimler ve son olarak Kongolu feminist aktivistlerdir. Bunun dışında eyaletlerin merkezlerinden uzaktaki köylerde, askeri grupların saldırılarına ve cinsel şiddet suçlarına maruz kalan 35 Kongolu kadınla 4 farklı odak grubu (A, B, C ve D Odak Grupları) içerisinde görüşülmüştür. Bunlardan ayrı olarak 6 görüşmeciyle 15 yaşından küçük olmaları ve şiddet deneyimlerinin yeni olması nedeniyle bire-bir görüşmelerde bulunulmuştur. Elbette gerek konunun hassaslığı gerekse araştırma yapılan bölgenin aktif savaş bölgesi olması nedeniyle etik ilkelere azami hassasiyet gösterilmiş ve tüm güvenlik önlemleri alınmıştır. Katılımcılara zarar vermemek birincil öncelik olmuştur. Metin içinde katılımcıların isimleri kullanılmamış, gereken noktalarda fiktif isimler verilmiştir.

Barıştan Savaşa Devam Eden Şiddet

Uluslararası alanda Kongo "dünyanın tecavüz başkenti" olarak anılmaktadır (UN News 2010). Ülkenin doğu bölgesinde cinsel şiddet suçları korkunç bir vahşetle oldukça yaygın bir şekilde işlenmektedir. Bu suçlara büyük oranda kadınlar ve kız çocukları maruz kalsa da erkeklere ve oğlan çocuklarına yönelik cinsel şiddet suçlarının işlendiği de görülmektedir. Bu suçların failleri ise yalnızca silahlı gruplar içerisinde hareket eden erkekler değil aynı zamanda Kongo ordusunda ve BM Barış Koruma Misyonunda görev alan askerlerdir (Freedman 2015). Cinsel şiddet suçları genelde kamuya açık, herkesin görebileceği alanlarda meydana gelmektedir. Bu suçlar bireysel ve toplumsal açıdan çok çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Fiziksel yaralanmalar, istenmeyen hamilelik ve bulaşıcı hastalıkların yanı sıra bu şiddete maruz kalan kişiler, travma benzeri psikolojik sorunlarla da mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunlara ek olarak cinsel şiddete maruz kalan kişinin ailesinden ve içinde bulunduğu toplumdan dışlandığı yaygın bir şekilde görülmektedir. Cinsel şiddet suçunun sorumluluğu kadına yüklenmekte ve kadın karalanma, ayıplanma ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu durum beraberinde kadınlar için ekonomik sorunlar doğurmakta ve kadınları hayatta kalmak için önemli bir mücadele vermek zorunda bırakmaktadır (Kongolu aktivistle görüşme, 20 Ekim 2015, Goma).

Cinsel şiddet suçlarının ortaya çıkma nedeni doğrudan çatışmalarla açıklanmakta ve Kongo'da barış sağlandığında bu suçların ortadan kalkacağına inanılmaktadır. Ancak bu yaklaşım kadınların savaşta şiddet deneyimlerini toplumsal cinsiyet güç dinamiklerinden ayırmakta ve bu suçların toplumsal dokuya içkin olduğunu görememektedir (Ayiera 2010). Oysaki cinsel şiddet suçları sadece savaşta meydana gelmemekte, barış zamanı kadınlara yönelik şiddetin savaşta bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır (Cockburn 2014). Cinsel

şiddet suçları toplumsal cinsiyetten kaynaklı şiddet eylemleridir ve toplumsal cinsiyetin doğallaştırdığı ve meşrulaştırdığı algılar doğrultusunda gücün ve hakimiyetin ortaya çıkış biçimidir (Bourke 2007). Bu bölüm cinsel şiddet suçlarını şiddetin barıştan savaşa olan devamlılığı üzerinden analiz ederek bu suçların Kongo özelinde ortaya çıkma nedenlerini açıklayacaktır.

Şiddet sadece görünen, fiziksel şiddetten ibaret değildir, aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel güç dinamiklerine de içkindir (Galtung 1969). Güç dinamiklerine içkin olan şiddet belli gruplara yönelik hakimiyeti, sömürüyü, baskıyı ve dışlamayı beraberinde taşımaktadır (Žižek 2008). Şiddete bu çerçeveden baktığımızda kadınlar için sadece savaşın değil barışın da şiddeti barındırdığını söylememiz mümkündür. Kadın bedenine yüklenen anlamlar ve kadınların toplum içinde sahip oldukları roller barış zamanında kadının sadece fiziksel şiddete maruz kalmasına neden olmaz, aynı zamanda kadını marjinalleştirerek ve öznelliğini kısıtlayarak güç dinamiklerinden kaynaklı sistematik şiddete de maruz bırakmaktadır. Bu nedenle barış dönemi kadınlar için yanıltıcı olmakla birlikte bu dönemde etkili olan toplumsal cinsiyet güç ilişkilerinin savaş zamanı da kadının bedenine yönelik algının ve kadınların deneyimlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Wibben 2020). Bir başka deyişle, kadınlara ve erkekliklere toplumsal cinsiyetten kaynaklı yüklenen değerler ve anlamlar savaş zamanında kadınların ve erkeklerin rollerini ve deneyimlerini doğrudan belirlemektedir. O halde savaşta kadınların deneyimledikleri şiddet sadece savaş söylemi içerisinde anlaşılmalı, barıştan savaşa şiddetin devamlılığı üzerinden açıklanmalıdır (Cockburn 2014).

Kongo'nun doğu bölgesindeki çatışmalarda işlenen cinsel şiddet suçlarının nedenlerini anlamak için ilk olarak bu bölgeye hâkim olan toplumsal cinsiyet ilişkilerine bakmamız gerekmektedir. Afrika kıtasında toplumsal cinsiyet ilişkileri incelenirken sömürgecilik döneminden başlamak gerekmektedir çünkü sömürgecilikle birlikte kadınların ve erkeklerin toplumdaki rolleri ve ilişkileri önemli bir şekilde değişmiştir (Tamale ve Bennett 2011). Kongo'nun doğu bölgesinde sömürgecilik öncesinde kadınlar toplumda ve ailede karar verme mekanizmalarında önemli yere sahipken ve toprağa sahip olmaları nedeniyle ekonomik gücü ellerinde bulundururken, Belçikalı sömürgeci otoritelerin gelmesiyle bunlar tamamen ortadan kalkmıştır. Kadınların temel görevi ailelerine ve eşlerine hizmet etmek olarak belirlenmiş ve her türlü konuda erkeğin otoritesi altına alınmışlardır. Kadın, erkek izni olmadan kamu alanında hiçbir faaliyet yapamaz hale gelmiş ve karar mekanizmalarına dahil edilmemiştir (Rusan Wilson 1982). Kongo bağımsızlığını elde ettikten sonra da kadının toplumdaki bu konumu hukuki, siyasi, ekonomik ve dini araçlarla devam ettirilmiştir (Freedman 2015).

Mevcut toplumsal cinsiyet rollerinde bu tarihselliğin etkisi devam etmekle birlikte görüşme yapılan Kongolu kadınlar evliliğin ve cinselliğin de oldukça belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmeciler geleneksel anlamda kadın olmanın anne, eş ve kız kardeş şeklinde aile ilişkileriyle tanımlandığını belirtmişlerdir (Odak Grubu A, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Buna bağlı olarak da kadın olmanın gerekliliği evlenmek, eşin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak, çocuk sahibi olmak, çocuklara bakmak şeklinde tanımlanmıştır (Odak Grubu D, 26 Kasım 2015, Minova). Kadın olmanın erkeğin otoritesine bağlı olmak olarak görüldüğü ve itaatini olmadığı durumlarda erkek tarafından kadına uygulanan şiddetin meşrulaştırıldığı belirtilmiştir (Odak Grubu C, 26 Kasım 2015, Minova). Erkek hem ailenin hem de toplumun lideri ve koruyucusu olarak tanımlanmıştır. Aile kurumunun içinde cinsellik de erkek için üretilmiş bir alandır. Kongolu kadın görüşmeciler erkeğin cinselliğinin doğal görüldüğünü ve erkeklerin ne zaman isterlerse bu ihtiyacı yerine getirme hakkına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda kadının cinselliğinden ve rızasından söz edilmemekte ve kadının mutlak itaati beklenmektedir (Odak Grubu B, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Barış dönemine hâkim olan kadına yönelik sömürüyü, marjinalleşmeyi, baskıyı, kontrolü ve fiziksel şiddetin meşruluğunu içeren bu güç ilişkileri kadınlara yönelik şiddetin varlığını ortaya koymaktadır.

Savaş dönemine gelindiğinde toplumda kadınlara yönelik algı ve erkekliğin kadınlık üzerindeki otoritesi cinsel şiddet suçlarının ortaya çıkışlarında belirleyici rol oynamaktadır. İlk olarak bu suçlar savaşta kullanılan bir silah ya da askeri bir taktik olarak tanımlanmaktadır (Crawford 2017). Buna göre eğer bir savaş farklı etnik, dini, ulusal ya da benzeri gruplar arasındaysa kadınların bedenleri savaş alanı haline gelmektedir. Kadınların toplum içindeki sembolik konumu, ailenin ve toplumun devamlılığını sağlamaları nedeniyle düşmanların topluma saldırma amacıyla kadınlara cinsel şiddet uyguladığı görülmektedir. Kadınların bedenleri aynı zamanda düşman grubun erkeklerini zayıflatma ve onlara karşı güç gösterisi yapma amaçlı bir mesaj mahiyetinde de cinsel şiddete maruz kalmaktadır (Eriksson Baaz ve Stern 2013; Davies ve True 2015). Burada erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyeti ve "kadını" koruyamayan erkeğin erkekliğini kaybetmesi şeklinde bir algıyla hareket edilmektedir. Ayrıca toplumu baskılamak, direnişini kırmak ve kontrol altına almak gibi amaçlarla da cinsel şiddet suçlarının işlendiği görülmektedir (Freedman 2015).

Militarist erkeklikler de cinsel şiddet suçlarının neden işlendiğini açıklamak için önemlidir. Cockburn (2001, 18), ordunun ve silahlı grupların, erkeklerin vücutlarını nasıl silah olarak kullanmayı öğrendikleri alanlar olduğunu ve yumruk, tekme ve nihayetinde penisin eril iradenin dayatılması için kullanılan birer araç haline geldiğini belirtmektedir. Bu da ordu ve silahlı gruplarda erkekliğin yeniden üretilmesine ve erkekliğe içkin olan şiddetin güçlendirilmesine neden olmaktadır. Erkekliğin gücü ve otoritesi kadınlık üzerinde hakimiyet kurmak olarak barış döneminde belirlendiği için savaş döneminde de erkekler güç ve otoritelerini düşman topluma göstermek için kadınlara cinsel şiddette bulunmaktadırlar (Eriksson Baaz ve Stern 2018; Fahlberg ve Pepper 2016).

Son olarak, toplumsal cinsiyet erkeklik için yerine getirilmesi gereken temel ihtiyaçları belirleyerek de cinsel şiddet suçlarının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Eriksson Baaz ve Stern'in (2010, 31) Kongo ordusunun askerleriyle gerçekleştirdikleri çalışmada, askerler kadınlara tecavüz ederek "temel ihtiyaçları olan cinselliği" yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Kongo'daki yerel silahlı gruplardan biri olan Mai-Mai ile yapılan başka bir çalışmada da benzer nedenlerin verildiği görülmektedir: "Kadınlar bizlerin cinsel ihtiyaçlarını gidermek için vardır, cinsel ihtiyacımız olduğunda köylere kadın avlamaya çıkarız" (Women for Women International 2007, 13). Barış dönemi kadın bedeninin erkeğin ihtiyaçları doğrultusunda tanımlanması, sadece erkek cinselliğinin doğal kabul edilmesi ve kadının rızası aranmaksızın istenildiği zaman gerçekleştirilebilmesi düşüncesi savaş zamanı cinsel şiddetin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Bu durumda barıştan savaşa doğru toplumsal cinsiyetten kaynaklı şiddetin devamlılığı oldukça net bir şekilde ortaya konmaktadır. Kongo'nun doğusunda savaş zamanında işlenen cinsel şiddet suçları, topluma içkin olan toplumsal cinsiyet güç ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir. Barış zamanı hâkim olan kadın bedeninin toplumdaki yeri, erkekliğin kadınlık üzerindeki otoritesi, eril cinselliğinin tanımlanışı ve erkekliğe atfedilen güç savaş zamanı hedefin kim olacağı ve şiddetin hangi şekilde manifesto edeceğini belirlemektedir. Bu nedenle cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede sadece savaşın sona erdirilmesi üzerinden hareket edilmemeli, toplumsal cinsiyet güç ilişkilerine doğrudan müdahale edilmesi gerekmektedir.

Uluslararası Politikada Cinsel Şiddet Suçları

Cinsel şiddet suçları, insanlık tarihinde savaşın olduğu durumlarda daima ortaya çıkmışlar, ancak uluslararası alanda çok uzun yıllar görünürlük kazanmamış ve bir sorun ya da bir suç olarak kabul edilmemişlerdir. Bunun yerine cinsel şiddet suçları savaşın kaçınılmaz bir yan etkisi, askerlerin stres atmaya ya da deşarj olmak için ihtiyaçları olan bir durum ya da savaş ganimeti olarak tanımlanmıştır (Bosmans 2007). 1990'lı yıllardan itibaren bu durum değişmiş ve cinsel şiddet suçları uluslararası alanda giderek artan bir öneme sahip olmuştur. Bu suçlar ve genel olarak kadınların savaştaki deneyimleri ilk olarak 2000 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin kadın, barış ve güvenlik alanında bir dönüm noktası olarak kabul edilen 1325 sayılı kararnameinde ele alınmıştır. Bu kararname kadınların savaştaki deneyimlerinin tanınması, kadınların korunması ve çözüm süreçlerine dahil edilmeleri için gerekli yasal dayanağı sağlamış olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Bu kararname hem kadınların savaştaki yerinin önemini vurgulamış hem de BM'nin kadın, barış ve güvenlik alanına daha spesifik olarak odaklanmasını sağlamıştır (Bell ve O'Rourke 2010). Kabul edildiğinden bu yana, 1325 sayılı Güvenlik Konseyi kararı özellikle cinsel şiddet suçlarıyla olan mücadelenin temel taşı haline gelmiştir. Bu bölüm cinsel şiddet suçlarının BM Güvenlik Konseyi tarafından nasıl tanımlandığını ve bu suçlarla mücadele için hangi stratejinin seçildiğini inceleyecektir.

2008 yılından itibaren kadın, barış ve güvenlik alanında BM Güvenlik Konseyi ek kararnamele çıkartmıştır. Bu kararname kadınların savaşta korunmaları, cinsel şiddet suçlarının sona erdirilmesi, kadınların barış ve güvenlik süreçlerine dahil edilmeleri ve bu kararnamele ulusal düzeyde uygulanması için eylem planlarının geliştirilmesi gerekliliğinin üzerinde durmaktadırlar. 1820 (2008), 1888 (2009), 1960 (2010) ve 2106 (2013) kararnamele yalnızca savaşta gerçekleşen cinsel şiddet suçlarına karşı kadınların korunması ve suçluların yargılanması üzerinde dururken, 1889 (2009), 2122 (2013) ve 2242 (2015) kararnamele kadınların savaşın çözüm yöntemlerine ve barış sürecine dahil edilmesine de odaklanmaktadır. Son belirtilen kararnamele cinsel şiddet suçlarından doğrudan bahsediyor olmasa da kullanılan dil bu suçların hala temel odak noktası olduğunu göstermektedir (Otto 2016). Böylece bu kararnamele birlikte uluslararası alanda cinsel şiddete yönelik ilgi önemli ölçüde artmıştır. Hatta cinsel şiddet suçları kadınların savaştaki diğer deneyimlerini marjinalleştirecek ölçüde uluslararası politikanın merkezine yerleşmiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin kadın, barış ve güvenlik alanında kabul etmiş olduğu kararnamele cinsel şiddet suçlarını savaşta belli bir toplumun aşağılanması, korkutulması, yerinden edilmesi ve hakimiyet altına

alınması için uygulanan savaş taktiği olarak tanımlanmaktadır (BM Güvenlik Konseyi S/RES/1820). Buradaki vurgu kadından ziyade topluma yapılan saldırıdır ve kadın bedeninin toplumsal cinsiyet güç ilişkileri nedeniyle toplumdaki konumundan bahsedilmemiş sadece cinsel şiddet suçlarının taktikselliğine değinilmiştir. Cinsel şiddet suçları aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak da tanımlanmaktadır (BM Güvenlik Konseyi S/RES/1820; S/RES/2106). Cinsel şiddet suçlarının stratejik olarak kullanıldığının vurgulanması gerekli olsa da BM Güvenlik Konseyi kararnameleleri bu suçlara militarizm ve güvenlik çerçevesinden yaklaşmakta ve toplumsal cinsiyetle olan bağı kurmamaktadır. Bu tanımlar, uluslararası politikada cinsel şiddet suçlarının sadece savaş çerçevesinde kabul edildiğini göstermektedir. Bu da toplumsal cinsiyetin sorunlu olduğunun kabul edilmesini ve dönüştürülmesine yönelik çabaların ortaya çıkmasını engellemektedir. Bir önceki bölümde cinsel şiddet suçlarının savaşta bir silah ya da taktik olarak tanımlandığı belirtildiğinde toplumsal cinsiyetle olan ilişkinin üzerinde durulmuştu. Ancak söz konusu kararnamelere bakıldığında Güvenlik Konseyi'nin bu ilişkiyi kurması bir yana toplumsal cinsiyet kelimesine dahi çok az yer verdiği gözlenmekte ve yer verdiği noktalarda da güç ilişkilerine içkin olan bu terimin kadınla eş anlamlı bir şekilde kullanıldığı tespit edilmektedir. Charlesworth (2004, 14-17) radikal bir niteliğe sahip toplumsal cinsiyet teriminin uluslararası alanda kadını ifade etmek için kullanılan bir kelime haline gelmesini, feminist konseptlerin uluslararası politikaya dahil edildiğinde siyasi ve ideolojik önemlerini yitirerek teknik konular halini aldıkları şeklinde yorumlamaktadır. Uluslararası politikada cinsel şiddet suçları tanımlanırken toplumsal cinsiyetle olan bağlarının tanımlanmaması bu suçların beslendiği güç ilişkilerini görünmez kılmaktadır. Bu durum ise cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede etkili sonuçlar üretilmesini engellemektedir.

BM Güvenlik Konseyi kararnameleleri cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede hukukun önemi üzerinde durmakta ve suçların gerçekleştiği ülkelerin yargı sistemlerinin güçlendirilmesinin, cinsel şiddet suçlarına maruz kalanların adalete erişimlerinin sağlanmasının ve faillerin cezalandırılmasının barış ve adaleti sağlayacağını belirtmektedirler (BM Güvenlik Konseyi S/RES/1888, para.8; S/RES/1820, para.4; S/RES/2106, para.1). Kadınların hukuk sistemi içinde korunması ve savaşta ihlal edilen haklarının geri sağlanması oldukça önemlidir. Hak merkezli bakış açısı hukuk sisteminin içinde kadınlara eşitsizliğe karşı çözümler sunabilir. Ancak söz konusu toplumsal cinsiyet güç ilişkilerini dönüştürmek olduğunda Charlesworth (1995) bu çözümlerin sınırlı olduğunu ve toplumsal değişimin gerçekleştirilmesinde ulusal veya uluslararası herhangi bir yasanın önemi konusunda şüpheli olmak gerektiğini söylemektedir.

Eleştirel hukuk teorisi, barışın, adaletin ya da sosyal dönüşümün sağlanmasının hukuk sistemi ve hak merkezli bir söylemde gerçekleşiyor olmasının çeşitli sınırları olduğunu savunmaktadır (Kennedy 2004; Koskenniemi 2010). Bu sınırların ilki, hukuk sisteminin çözüm sürecine hâkim olması durumunda bunun dışındaki siyasi, ekonomik ve sosyal alanlara yapılması gereken müdahalelerin marjinalleşmesidir. Bu durum, uluslararası ve ulusal politikaların ve kaynakların hukuk sistemine odaklanmasına ve siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda mücadeleye yönelik eşit çabaların olmamasına neden olmaktadır (Kennedy 2004). BM Güvenlik Konseyi kararnamelelerinde de cinsel şiddet suçlarını önlemek için hukuk sistemi ve hak merkezli söylemin hâkim rol oynaması benzer bir sınırlama getirilmesine neden olmakta, kadınların savaşta deneyimleri ve eşitlik ve özgürlük talepleri sadece hukuk çerçevesinde dile getirilmekte ve siyasi, ekonomik ve sosyal dinamikler içinde kadınlara alternatifler geliştirilmemektedir.

İkinci sınır, hukuk sistemi ve hak merkezli çözüm yöntemlerinin bireysel niteliğe sahip olması ve sistematik bir değişime yol açmaya uygun olmamalarıdır. Kadınların hakları elbette çok önemlidir ve kadınların statülerini iyileştirmek için önemli bir adımdır. Ancak kadınların eşitliği ve özgürlüğünü büyük ölçüde hukuk çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmak kadınların deneyimlerini ve ihtiyaçlarını sınırlı ve bireysel dile sahip hak söyleminde tutacaktır (Pritchard-Jones 2018; Tonetto 2019). Üçüncü bir sınır da hukuki çözüm yöntemlerinin cinsel şiddet suçlarının ortaya çıkmasındaki güç ilişkilerine müdahale etmemesi ve büyük ölçüde bu suçların sonuçlarına yönelik çözümler getirmesidir. BM Güvenlik Konseyi kararnamelelerinde cinsel şiddet suçu işleyenlerin yargılanmasına yönelik söylem önemli olmakla birlikte, bu sadece sorunun semptomlarıyla uğraşmakta ancak sorunun esas nedenine dair doğrudan bir müdahalede bulunmamaktadır. Böylece cinsel şiddet suçlarının ortaya çıkmasında etkili olan güç ilişkileri devam etmektedir.

Son olarak, eleştirel hukuk teorisi barışın, adaletin ve özgürlüğün hukuki çerçeve içine sıkıştırıldığını ve devlet-merkezli yaklaşımla kurumlaştırılıp siyasi ve idari mekanizmanın merkezine yerleştirildiğini söylemektedir. Kurumsallaşmanın önemli bir sonucu insanların haklarını ancak o haklar tanıdığı, hukukileştiği ve kurumsallaştığı ölçüde kullanabilmeleridir. Haklar kurumsallaştığında bu hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesi mahkemelere ve idarecilere kalmakta ve bu da kurumların çıkarlarını ve değerlerini gözeterek hareket etmelerine

neden olmaktadır. Hukuk, siyasi bir dönüşüm sağlamak ve kadınları güçlendirmek yerine, devletin kontrolünün sağlanmasına neden olmaktadır (Koskeniemi 2010, 49). BM'nin cinsel şiddet suçlarını hukuk söylemi içerisinde devlet-merkezli bir yaklaşımla sona erdirmeye çalıştığını görmekteyiz. Bu durum kadınların haklarının tanınması ve korunmasını mahkemelere ve idarecilere bırakmaktadır.

Uluslararası alanda cinsel şiddet suçları ele alınırken barıştan savaşa devamlılık gösteren şiddetin tanınmadığı ve müdahale edilmediği görülmektedir. Bu doğrultuda hukuk sistemi içerisinde Kongo'ya yapılan uluslararası yardımlar hukuk dışında alternatif çözüm yöntemleri oluşturulmaması, sistemsiz dönüşümden ziyade bireysel sonuçlar doğurması, toplumsal cinsiyete müdahale etmemesi ve kadınların özgürlüklerinin kurumsallaştırılması yönünden incelenecektir.

Cinsel Şiddet Suçlarıyla Hukuki Çerçeve Mücadele

Kongo'daki cinsel şiddet suçlarıyla mücadele hukuki çerçevede gerçekleşmektedir. Bunun için uluslararası yardımlar Kongo'nun hukuk sisteminin güçlenmesine, cinsel şiddet suçlarına maruz kalan kadınların adalete erişim sağlamasına ve bu suçları işleyen kişilerin cezalandırılmasına odaklanmaktadır. Bu bölüm bu üç noktayı inceleyecektir.

Cinsel şiddet suçlarına hukuki çerçevede müdahale edilmesi, hukuku bu suçları ortadan kaldırmak için birincil araç haline getirmektedir. Bu nedenle de ilk olarak Kongo hukuk sisteminin uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda yeniden düzenlenmesinin gerekliliği ortaya konmuştur. Savaşta işlenen cinsel şiddet suçları için uluslararası hukuktaki en önemli kaynak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurucu sözleşmesi olan Roma Statüsü'dür. Roma Statüsü'nde cinsel şiddet suçları insanlığa karşı suç (Madde 7) ve savaş suçları (Madde 8) olarak tanımlanmaktadır. Madde 7(g) cinsel suçlar olarak kabul edilen şiddet eylemlerini tecavüz, cinsel köleleştirme, fuhuşa zorlama, hamileliğe zorlama, zorla kısırlaştırma veya benzeri ağırlıkta diğer cinsel şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Roma Statüsü suç unsurlarını tanımladığı ek bölümde tecavüz suçunu şu şekilde ele almıştır:

1. Failin, mağdurun veya failin vücudunun herhangi bir kısmına cinsel bir organla veya herhangi bir cisim veya herhangi bir şeyle anal veya genital açıklığa çok az da olsa nüfuz ederek sonuçlanan bir davranışla bir kişinin vücudunu işgal etmesidir.
2. İşgal, bu kişiye veya başka bir kişiye karşı şiddet korkusu, baskı, gözaltı, psikolojik baskı veya gücü kötüye kullanma gibi nedenlerle kuvvet veya zorlama tehdidi veya zorlama yoluyla veya zorlayıcı bir ortamdan yararlanılarak gerçekleştirilmiş veya işgal, gerçek rıza gösteremeyen bir kişiye karşı yapılmıştır.

Kongo'nun 2002 yılında Roma Statüsü'nü imzalaması sonucunda bu metin ulusal hukukta doğrudan etkili hale gelmiştir. Yine de uluslararası örgütler ve hükümet dışı kuruluşlar Kongo iç hukukunun Roma Statüsü doğrultusunda yenilenmesi için önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Bunların en önde geleni kadın ve erkek eşitliğinin tanındığı ve cinsel şiddet suçlarıyla mücadeleyi kapsayan yeni bir anayasanın 2006 yılında kabulü olmuştur. Anayasa metni hazırlanırken BM yetkilileri sadece metnin yazım aşamasında değil kabulünde de oldukça etkili olmuşlar ve hatta Kongo hükümetine uluslararası standartlara uygun bir anayasa metni kabul edilmediği takdirde uluslararası yardımların çekileceği yönünde baskı kurmuşlardır (Autesserre, 2010). Buna ek olarak 1940 yılında kabul edilmiş ve o tarihten beri yenilenmemiş Ceza Kanunu 2006 yılında yeniden düzenlenerek cinsel şiddet suçu olarak kabul edilen eylemlerin ve tecavüz suçunun tanımı Roma Statüsü'ne uygun bir şekilde değiştirilmiştir. Başta Amerikan Barolar Birliği, Sınır Tanımayan Avukatlar ve BM Kalkınma Programı olmak üzere birçok uluslararası aktör hem Roma Statüsü hem de yenilenen ulusal hukukla ilgili hakimlere, savcılara ve avukatlara eğitimler vererek ve yazılı kaynaklar dağıtarak hukuk uygulayıcılarının bu alanlardaki uzmanlıklarını geliştirmek için de çaba göstermektedirler (Kongolu avukat ve BM yetkilisiyle görüşmeler, 27 Ekim 2015, Goma).

Hukuki kaynakları cinsel şiddet suçları alanında yeniden düzenlenmiş olmakla birlikte bunların uygulanabilirliği için bu suçlara maruz kalan kadınların adalete erişimleri ve yaşadıklarını mahkeme önüne getirmeleri gerekmektedir. Ancak Kongo'da adalete erişim oldukça sorunludur. İlk olarak cinsel şiddete maruz kalan kadınlar ailelerinden ve toplumdaki dışlanma korkusuyla başlarına gelenleri mahkeme önüne getirmek bir yana sesli bir şekilde ifade dahi edememektedirler (Bosmans 2007). Yaşadıklarını ifade etmekten çekinmeyen

kadınlarsa çoğu zaman haklarını veya bir suça maruz kaldıklarında bununla hukuki yollardan nasıl mücadele edeceklerini bilmemektedirler. Ayrıca adalete erişim için hastanede muayene olmak, avukat tutmak ve mahkemeye başvurmak ve bunların hepsi için de ücret ödemek gerekmektedir. Tüm bu kurumların büyük şehirlerde olması kırsal bölgelerdeki kadınların ayrıca ulaşım ve kalacak yer için harcama yapmasını gerektirmektedir (FIDH 2013). Kadınların faaliyetlerinin aile içi emekle sınırlı olması, adalete erişim için gerekli ekonomik kaynaklara sahip olmamalarına neden olmaktadır. Kadınların adalete erişimlerinin önündeki engeller toplumsal cinsiyet kaynaklıdır. Toplumsal cinsiyet sadece kadınları şiddete maruz bırakmakla kalmamakta şiddetle başa çıkma konusunda da onlara engeller yaratmaktadır.

Uluslararası aktörler adalete erişim sağlanması için kadınların deneyimledikleri engelleri kaldırmaya yönelik yardımlarda bulunmaktadır. İlk olarak kadınların cinsel şiddet suçları hakkında konuşabiliyor olmalarını sağlamak ve kadınları hakları konusunda bilgilendirmek amacıyla çeşitli eğitimler düzenlemektedirler. BM Kalkınma Programı ve BM İnsan Hakları Ofisi cinsel şiddet suçları ve Kongo hukuk sistemi hakkında bilgilendirme amaçlı etkinlikler organize etmekte (BM yetkilileriyle görüşmeler 20 ve 21 Ekim 2015, Goma), Sınır Tanımayan Avukatlar ve Amerikan Barolar Birliği de kadın haklarına yönelik radyo programları ve seminerler düzenlemektedirler (ASF 2019). Böylece kadınların haklarını ve cinsel şiddet suçlarıyla hukuki yollarla nasıl mücadele edebileceklerini öğrenmeleri adalete erişimin sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Cinsel şiddet suçlarının mahkemeye taşınması ve dava takip sürecinin sağlanması için uluslararası aktörler hukuk büroları kurmakta ya da mevcutta var olanlara destek vermektedirler. Sınır Tanımayan Avukatlar, Kongo barolarına yardım ederek cinsel şiddet suçlarına maruz kalan kadınlara ücretsiz hukuki destek vermektedirler. Büyük şehirlere ulaşamayan kadınlar için düzenledikleri “adalet karavani” projesiyle de kırsal bölgelere düzenli ziyaretlerde bulunarak bu bölgelerde yaşayan insanlara hukuki yardım sağlamaktadırlar (Uluslararası örgüt çalışanıyla görüşme, 15 Ekim 2015, Goma). Amerikan Barolar Birliği kendi kurmuş olduğu hukuk bürolarında cinsel şiddet suçlarına maruz kalan kadınlara ücretsiz hukuk desteği sağlamaktadır. Kırsal kesimlere de bürolar açan Amerikan Barolar Birliği büyük şehirlere uzakta yaşayan kadınların ulaşım ve kalacak yer masrafı olmadan hukuka erişimlerini sağlamaktadır (Uluslararası örgüt çalışanıyla görüşme, 15 Ekim 2015, Goma). Bu birimler kadınların adalete erişimlerinin önündeki ekonomik engelleri kaldırmaktadırlar. Ayrıca bu bürolara başvuran kadınlar dava süreçleri devam ederken hastanede bu şiddet eylemlerinin yaratmış olduğu fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar için tedavi görmektedirler. Kadınlara okur yazarlık sağlanarak ve mesleki eğitim verilerek de ekonomik olarak bağımsız hale gelmeleri konusunda destek sağlanmaktadır (Kongolu doktorla görüşme, 3 Kasım 2015, Goma).

Bu yardımlar adalete erişimin önündeki birçok engeli kaldırmakta ve sonuç olarak da kadınlar artan bir şekilde cinsel şiddet suçlarını mahkeme önüne getirmektedirler (UNDP 2013). Uluslararası yardımların bu etkisi göz önünde bulundurulmakla birlikte uluslararası politikada cinsel şiddet suçlarına yönelik sorunlu yaklaşımın Kongo özelindeki sonuçlarını da ortaya koymak gerekmektedir. İlk olarak cinsel şiddet suçlarının toplumsal cinsiyet içinden tanımlanmaması ve sistemsel bir sorun yerine savaşın bir sonucu olarak kabul edilmesi yapılan yardımların da sistemsel dönüşüm yaratmaktansa geçici iyileştirmelere odaklanmasına neden olmaktadır. Eleştirel hukuk teorisinin ortaya koyduğu üzere adalete erişime yönelik yardımlar cinsel şiddet suçları yaşandıktan sonraki sürece yöneliktir. Bu nedenle de bu suçların ortaya çıkmasına neden olan güç ilişkilerine dair doğrudan bir müdahale içermemektedir. Ayrıca kadınların adalete erişimlerinin önündeki engeller bireysel seviyede çözülmüş olsa da eğitim, hukuk ve ekonomik alanlardaki sistemsel sorunlar devam etmektedir.

İkinci olarak, cinsel şiddet suçlarının kadınların maruz kaldıkları diğer şiddet deneyimlerinden ayrı bir şekilde ele alınması sadece cinsel şiddet suçlarına yardım sağlanmasına ve kadınların diğer şiddet deneyimlerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Cinsel şiddet suçları Kongolu kadınların deneyimledikleri ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların sadece bir tanesidir. Son olarak, uluslararası aktörler kadınlara hakları konusunda eğitim veriyor ve kadınlara adalete erişimleri için yardımda bulunuyor olsalar da bunu toplumsal cinsiyeti dönüştürmekten ziyade hukuk sisteminin işlevselliğini sağlamak için yapmaktadır. Zira kadınlar hukuk önüne davalarını getirmedikleri sürece uluslararası aktörlerin hukuk çerçevesinde cinsel şiddet suçlarıyla mücadelesi mümkün olmayacaktır.

Hukuk çerçevesinde cinsel şiddet suçlarıyla mücadelenin son noktası ise bu suçların Kongo mahkemelerince yargılanması ve failerin cezalandırılmasıdır. Uluslararası aktörler bu noktada da Kongo hukuk sistemine çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Cinsel şiddet suçları davalarının mahkeme önüne getirilmesi, iddialara yönelik soruşturmanın yürütülmesi ve soruşturma sırasında kanıt toplanması hususlarında BM

Kalkınma Programı, BM İnsan Hakları Ofisi ve BM Barış Koruma Misyonu önemli rol oynamaktadır (BM yetkilileriyle görüşmeler, 14 ve 21 Ekim 2015, Goma). Mahkeme başladığı taktirde kırsal kesimdeki kişileri büyük şehirlere getirmek yerine mobil duruşmalar (*audience foraine*) aracılığıyla mahkeme dava taraflarının dinlenmesi için suçların işlendiği bölgeye gitme kararı alabilir. Mobil duruşmalar cinsel şiddet suçları için organize edildiği taktirde BM Kalkınma Programı ve BM İnsan Hakları Ofisi her türlü ekonomik ve lojistik desteği vermekte, mobil duruşmanın gerçekleşeceği yeri ayarlamakta ve mahkeme yetkilileri için ulaşım ve kalacak yer sağlamaktadırlar (ibid.). BM Barış Koruma Misyonu ise dava boyunca hem mahkeme yetkililerinin hem de davacıların ve tanıkların güvenliğini sağlamaktadır (BM yetkilisiyle görüşme, 27 Ekim 2015, Goma).

Kongo hukuk sisteminde gerek yasaların yeniden düzenlenmesi gerekse de dava süreçlerinin etkili bir şekilde gerçekleşmesi için yapılan uluslararası yardımlar sonucunda cinsel şiddet suçlarının artan bir şekilde yargılandığı ve faillerinin cezalandırıldığı görülmektedir. Kongo mahkemeleri dünyada ilk kez Roma Statüsü'nü doğrudan uygulayan ulusal mahkemeler olmuştur (Baylis 2009). Özellikle cinsel şiddet suçları davalarında rızanın ve tecavüz suçunun tanımı için Kongo mahkemeleri sıklıkla Roma Statüsü'ne referans vermektedirler. Ayrıca, cinsel şiddet suçlarının cezalandırıldığı başarılı davalar bulunmaktadır. 2011 yılında Yarbay Daniel Kibibi Mutuare ve emrindeki askerler Güney Kivu'nun Fizi kasabasında işlemiş oldukları cinsel şiddet suçları nedeniyle 20 yıl hapis cezasına çarptırılmışlardır (ICTJ 2015). Bu dava Kongo'da şimdiye kadar hapsedilen en yüksek rütbeli askerin olması nedeniyle önem taşımaktadır. 2017 yılında *Djeshi ya Yesu* isimli silahlı örgütün 11 üyesine ve bu örgütle bağlantısı olduğu kanıtlanan Milletvekili Frederiz Batumike'ye Güney Kivu'nun Kavamu kasabasında işledikleri cinsel şiddet suçları nedeniyle ömür boyu hapis cezası verilmiştir (Perissi ve Taquet 2018). Bu davada ilk kez bir milletvekilinin silahlı örgütlerle olan bağlantısı ortaya konmuş ve cinsel şiddet suçlarından cezalandırılmıştır.

Ancak cinsel şiddet suçlarının cezalandırılması sorunsuz bir şekilde gerçekleşmemekte ve siyasi ve askeri müdahalelerin sonucu tamamlanmayan ya da faillerin yargılanmadığı birçok örnek de bulunmaktadır. Bunların en çarpıcı örneği 2010 yılında Kuzey Kivu'nun Walikale bölgesinde gerçekleşen suçlar için açılan davadır. Başta *Mai Mai Sheka* ve *Forces démocratiques de libération du Rwanda* (FDLR) isimli silahlı örgütlerin bulunduğu bir grup Walikale bölgesinde birçok köye saldırmış ve en az 387 kişiye tecavüz etmişlerdir (UNJHRO 2014). İşlenen suçlar BM İnsan Hakları Ofisi ve BM Barış Koruma Misyonu tarafından mahkeme önüne getirilmiş ve gerekli soruşturma başlatılmıştır. *Mai Mai Sheka*'nın lideri Ntabo Ntaberi Sheka'nın bu suçlar için emir verdiği ve kendisinin de bizzat bu suçları işlediği kanıtlanmasına rağmen mahkeme devam etmemiş ve Sheka tutuklanmamıştır. Hatta Sheka 2011 yılında milletvekili adayı olmuş ve Doğu Kongo'da kampanya konuşmaları yapmış ancak ne kendisine ne de kendisinin emrinde olan silahlı örgüte dokunulmamıştır. 2017 yılına gelindiğinde Sheka, Kongo siyaseti içerisindeki gücünü kaybetmesi sonucu tutuklanmış ve 2020 yılında ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır (Trial International 2020).

Bu durumda uluslararası aktörler her ne kadar Kongo hukuk sistemine yönelik yasaların değiştirilmesi, kadınların hakları konusunda bilinçlendirilmesi ve mahkemelerin gerçekleştirilmesi için destek sağlıyor olsa da ülkedeki siyasi dinamiklerin izin verdiği ölçüde cinsel şiddet suçlarına hukuk çerçevesinde müdahale edilebilmektedir. Cinsel şiddet suçlarına yönelik siyasi müdahalelerin gerçekleşiyor olması eleştirel hukuk teorisinde özgürleşmenin kurumsallaştığında idari ve siyasi yapıların çıkarlarına bağlı bir hale geldiğinin belirtilmesine oldukça önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi hukuki çerçevede devletin kontrolindedir ve bu da siyasi dinamiklerin kadınlara ve cinsel şiddet suçlarına yönelik hukuki süreçleri çıkarları doğrultusunda manipüle etmelerini mümkün kılmaktadır. Hakların varlığı önemli olmakta birlikte bunların uygulanması ve korunması da gerekmektedir (Koskeniemi 2010). Kongolu kadınlar mücadelelerini hak söylemi içerisinde gerçekleştirirler de, bu ancak siyasi dinamiklere bağımlı bir halde alan bulabilmektedir.

Hukukun Toplumsal Cinsiyete Etkisi

Uluslararası aktörler cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede toplumsal cinsiyet ilişkilerini göz ardı ediyor olsalar da hukuk çerçevesinde gerçekleştirilen yardımların toplumsal cinsiyete dolaylı etkileri olmaktadır. Bu bölümde Kongolu kadınların söylemlerinden yola çıkarak hukuki çerçevede cinsel şiddet suçlarıyla mücadele edilmesinin toplumsal cinsiyete olan etkileri incelenecektir.

Kongo'nun doğusunda hukuk sisteminin uluslararası aktörler tarafından ön plana çıkarılması, kadınların hem kadınlıklarına yönelik algılarında hem de cinsel şiddet suçlarıyla mücadelelerinde hukukun etkisinin artmasına neden olmuştur. Kadınların artan bir şekilde kadınlıklarını hukuk üzerinden tanımladıkları

gözlenmiştir. Görüşmeler sırasında yöneltilen ‘kadın olmak ne demek?’ sorusu, kadın görüşmeciler tarafından sahip oldukları haklardan yola çıkarak cevaplanmıştır. Odak Grubu A’da Belvie kadın olmayı miras hakkı, eğitim hakkı ve çalışma hakkı üzerinden tanımlamıştır (Odak Grubu A, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Odak Grubu B’de Marie ifade özgürlüğü ve kadınların başlarına gelen şiddet olaylarını özgürce anlatabilmelerinin gerekliliği üzerinde durmuştur (Odak Grubu B, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Odak Grubu D’den Grace de yaşama hakkı, miras hakkı, yiyecek ve temiz su gibi temel ihtiyaçlara ulaşım hakkı, eğitim hakkı ve insanların kadınlara saygı göstermesinin gerekliliğinden bahsetmiştir (Odak Grubu D, 26 Kasım 2015, Minova). Bu yanıtlardan Kongolu kadınların kadın olmayı geleneksel aile içi rollerden ziyade hak kavramı üzerinden tanımladıklarını görmekteyiz.

Bununla birlikte Kongolu kadınların geleneksel rolleri de eleştirdiği gözlenmiştir. Geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadınların erkeklerden daha aşağı bir konuma sahip olması kadın görüşmeciler tarafından eleştirilmiş, bunu yaparken de yine hak söylemi içerisinden memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Odak Grubu C’de buna yönelik önemli örnekler bulunmaktadır.

Claudine: “Geleneksel kurallar sadece erkeği hak sahibi olarak tanımlarken, hukuk kadın ve erkeğe eşit haklar tanımaktadır.”

Nelly: “Haklarımız olduğunun bilincindeyiz ve toplumda kadınlara yönelik davranışları kabul etmiyoruz.”

Feza: “Geleneksel olarak toplum kadına daima evlendiği zaman haklara sahip olacağını söyler, ama artık biliyoruz ki biz erkekler olmadan da haklara sahibiz ve bu hakları kullanabiliriz” (Odak Grubu C, 26 Kasım 2015, Minova)

Ayrıca odak gruplarında istisnasız tüm kadın görüşmeciler haklarını savunmada hukukun önemi konusunda hem fikir oldular ve haklarının korunması ya da haksızlıklarla mücadele için hukuk sistemine başvurmanın öneminden bahsettiler. Bunun kadınları güçlendiren bir yönü olduğu da görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır.

Emanuella: “İnsanlar artık haklarımı ve kendimi nasıl savunacağımı bildiğimi biliyorlar, bu yüzden bana hiçbir şey yapamazlar.”

Aisha: “Artık başkaları benim hakkımda ne düşünür diye endişelenmeme gerek yok, çünkü haklarımı ve toplumdaki gerçek yerimi biliyorum” (Odak Grupları C ve D, 26 Kasım 2015, Minova).

Diğer kadın görüşmeciler de benzer şekilde hukuk çerçevesinde mücadele vermenin kendilerini daha güçlü hissettirdiğini ve kendileriyle gurur duyduklarını ifade etmişlerdir (Odak Grupları A ve B, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Böylece, kadınlar hukuku şiddetle mücadele etmek, haklarını geri kazanmak ve toplum içindeki geleneksel statülerini değiştirmek için bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır.

Elbette bu değişim uluslararası aktörlerin adalete erişim için sağlamış oldukları yardımlardan yararlanan kadınlar için geçerlidir. Odak grubundaki görüşmeciler hukuk büroları aracılığıyla seçilmiş, eğitimlere katılan, cinsel şiddet davalarını hukuki sürece götürmüş kadınlardır. Sistemsel olarak adalete erişim sağlanmadığı için bireysel olarak uluslararası yardımlardan faydalanmış kadınlar sadece hak söylemi içerisinden hareket etmektedirler. Bireysel olarak görüşmede bulunduğum 6 kadın herhangi bir eğitim programına katılmamış ve maruz kaldıkları şiddet deneyimleri oldukça yeniydi. Bu görüşmeciler haklarını bilmediklerini ve hukuk önüne gidip herkesin başlarına ne geldiğini öğrenmelerinden çekindiklerini belirtmişlerdir (Bireysel görüşmeler, 28 Ekim 2015 ve 3 Kasım 2015, Goma).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından dönüşümün görüldüğü bir başka alan da cinsel şiddet suçlarına karşı sessizliğin sona ermesi ve kadınların bu konuda dışlanmasının önüne geçilmesi olmuştur. Yapılan eğitim faaliyetleri sonucu cinsel şiddet suçları toplumda görünür ve konuşulur hale gelmiştir. Toplum kadınları dışlamaktansa onlara yardım etmesi konusunda bilinçlendirilmiştir. Odak gruplarının organizasyonu sırasında hukuk bürosu yetkilisi bu tarz faaliyetleri eskiden yapmanın mümkün olmadığını çünkü kadınların bir araya gelip konuşmaktan çekindiklerini ama artık kadınların korkmadan istekli bir şekilde bir araya gelip

konuştuklarını ve deneyimlerini paylaştıklarını ifade etmiştir (Hukuk bürosu yetkilisiyle görüşme, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Bir başka sivil toplum örgütü yetkilisiyle yapılan görüşmede de benzer bir şekilde toplumda cinsel şiddete maruz kalmış kadınların dışlanmasının azaldığı belirtilmiştir (Sivil toplum örgütü yetkilisiyle görüşme, 26 Kasım 2015, Minova). Odak grubuna katılan kadın görüşmecilerin üçte biri ailelerinin ya da mahallerindeki insanların yardımıyla hukuki süreci başlattıklarını, hastaneye ve polise gittiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Odak Grubu A ve B'de kadınların cinsel şiddet suçlarına maruz kalmalarına rağmen aileleriyle yaşadıkları ve ailelerinden kovulmadıkları gözlenmiştir. Buna rağmen halen cinsel şiddet suçlarını mahkeme önüne götürmekten çekinen kadınların varlığı hem bireysel olarak gerçekleştirilen görüşmelerde hem de hukuk büroları çalışanları ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Odak Grubu C'de 8 görüşmeciden 5'i kocaları tarafından terkedilmiştir (Odak Grubu C, 26 Kasım 2015, Minova). Cinsel şiddet suçlarına yönelik sessizlik ve dışlama kısmi olarak ortadan kalkmış olsa da buradaki değişimin belli suçlara yönelik olduğunun üzerinde durulması gereklidir. Uluslararası aktörlerin sadece cinsel şiddet suçlarına odaklanmaları ve genel olarak toplumsal cinsiyetle ilgilenmemeleri kadınların bu suçlar dışındaki sorunları üzerindeki sessizliğin devam etmesine neden olmaktadır. Ayrıca uluslararası aktörlerin hukuk çerçevesinde hareket etmesi cinsel şiddet suçlarına karşı alternatif siyasi, sosyal ve ekonomik alanların oluşturulmamasına ve mücadelenin hukukla sınırlı olmasına neden olmaktadır.

Hukuk çerçevesinde cinsel suçlarla mücadelenin artan bir şekilde kadınları karar alma mekanizmalarında yer almaya ve toplumda aktif role sahip olmalarına neden olduğu da gözlenmiştir. Geleneksel olarak aile içi sorumluluklara sahip olan kadınlar toplumda söz hakkına sahip değilken Kongo'nun doğusunda bu durum değişmektedir. Kadınlar gerek aktivist gerekse de avukat olarak cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede etkin rol almaktadır. Görüşme yapılan iki sivil toplum örgütü çalışanı, kadınların giderek artan bir şekilde karar alma mekanizmalarında rol aldıklarını, bunun uluslararası aktörlerin Kongo'daki çalışmalarından sonra olduğunu belirtmişlerdir (Sivil toplum örgütü çalışanlarıyla görüşme, 19 Kasım 2015, Goma). Buna ek olarak kadınların şiddet deneyimlerine yönelik hukuki süreç başlatmaları ve faillerinin cezalandırılmasına yönelik inisiyatif göstermeleri de karar alma yetkisine sahip olduklarını görünür kılmaktadır. Bu, kadının pasif ve erkeğin hakimiyetinde olduğu algısını değiştirmekte hatta failinin kaderini belirleyecek güce sahip olduğunu göstermektedir.

Diğer bir yandan da kadınlar uluslararası aktörlerin eğitim programlarında öğrendikleri bilgileri kendi çevrelerindeki insanlarla paylaşarak cinsel şiddet suçlarına ve kadınların haklarına yönelik bilginin yayılmasında aktif rol oynamaktadırlar. Odak Grubu B'de Cecile cinsel şiddet suçlarına maruz kalan diğer kadınlara ne yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirmede bulunduğunu belirtmiştir (Odak Grubu B, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Odak Grubu A'da Merveille ise kadın haklarına yönelik öğrendiği bilgileri kardeşleriyle paylaştığını söylemiştir (Odak Grubu A, 21 Aralık 2015, Nyiragongo). Odak Grubu C ve D'de katılımcıların çoğunluğu (15 görüşmeciden 11'i) öğrendikleri bilgileri çocuklarına öğrettiklerini belirtmişlerdir (Odak Grupları C ve D, 26 Kasım 2015, Minova). Bunlar kadının geleneksel statüsünün değişmesine ve toplumda aktif role, bilgiye ve karar alma yetkisine sahip kadınların görünür hale gelmesine neden olmaktadır. Elbette bu durumun yine cinsel şiddet suçlarıyla ve hukuk süreciyle sınırlı olduğu, bunun dışındaki sorunların ve çözüm süreçlerinin bu dönüşüme dahil olmadığı belirtilmelidir.

Tamale (2008, 64) hukuki söylemlerin kadın hakları ve bunların korunması ve savunulması için önem taşımakla birlikte yeterli olmadığını belirtmiştir. Pritchard-Jones (2018) de benzer bir şekilde kadınlara yönelik şiddetin tanınması ve kadınların korunması açısından hukukun önemini belirtmekle birlikte bunun sınırlı ve bireysel bir dile sahip olması nedeniyle kadınların sistematik güç eşitsizlikleriyle baş etmelerinde yeterli olmadığını dile getirmiştir. Eleştirel hukuk teorisinin hukukun yetersizliğini gösterdiği alanlar Kongo'da uluslararası yardımlar üzerinden somutlaşmaktadır. Kongo'da gerek kadın olmaya yönelik algının değiştiği gerekse cinsel şiddet suçlarıyla hukuki mücadelenin arttığı gözleniyor olsa da toplumsal cinsiyet kaynaklı sorunlarla mücadele için hukuk yetersiz kalmaktadır. İlk olarak hukuki çerçeve içinde gerçekleştirilen müdahale kadınları genel olarak kapsamamakta ve cinsel şiddet suçları dışında kalanlar için hak söyleminin geliştirilmesine izin vermemektedir. İkincisi hakların bireysel niteliği toplum düzeyinde değişmesi gereken dinamiklere müdahale etmemektedir. Bir başka önemli nokta da sorunların dile getirilmesi ve kadınların aktif rollerinin sadece hukuki çerçevede gerçekleşiyor olması başka söylemler (siyasi, ekonomik ve sosyal) aracılığıyla özgürlük elde etmenin önünü kapatmakta ve bunun dışındaki söylemleri daha az değerli ve daha az meşru hale getirmektedir (Kennedy 2004). Demir'in (2020) de belirttiği üzere hukuki mücadele kadınlara adalet sağlamak ve toplumsal cinsiyete adalet getirmek için önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Toplumsal cinsiyet

güç ilişkileri siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda da kadınların baskıya, zulme ve dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle de kadınların sorunlarının dile getirilmesi ve kadınların güçlenmeleri için tüm bu alanlarda mücadele verilmesi gereklidir.

Sonuç

Cinsel şiddet suçları savaş nedeniyle değil, barış zamanı kadınlara yönelik şiddetin savaştaki bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Kongo’da barış zamanı hâkim olan kadın bedeninin toplumdaki yeri, erkekliğin kadınlık üzerindeki otoritesi, eril cinselliğinin tanımlanışı ve erkekliğe atfedilen güç, savaş zamanı kadınlara yönelik şiddetin ortaya çıkmasında belirleyicidir. Bu makale cinsel şiddet suçlarının anlaşılmasında toplumsal cinsiyetin önemini vurgulamış ve bu suçlarla mücadelede bu güç ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Ancak cinsel şiddet suçları, uluslararası politikada ele alınırken toplumsal cinsiyetle olan bağı koparılmış ve bu suçlar savaş çerçevesi içinde tanımlanmıştır. Bu suçlarla olan mücadele de paralel bir şekilde devlet merkezli ve güvenlik söylemi içerisinden hareket ederek, savaşın ve şiddetin görüldüğü ülkede hukuk sisteminin geliştirilip güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Cinsel şiddet suçlarının hukuki çerçevede ele alınması önemli olmakla birlikte, bu suçların tanımında ve çözüm stratejisinde toplumsal cinsiyetin göz ardı edilmesi, bu suçlarla mücadele için büyük engel teşkil etmektedir.

Uluslararası alandaki stratejiyle paralel olarak, Kongo’da hukuk çerçevesinde cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede ilk olarak uluslararası aktörler Kongo hukuk sisteminin uluslararası hukuk kuralları doğrultusunda yeniden düzenlenmesine destek vermişlerdir. İkinci olarak, uluslararası aktörler cinsel şiddet suçlarına maruz kalan kadınların adalete erişimleri önündeki engelleri eğitim, sağlık, sosyo-ekonomik ve hukuki destek sağlayarak kaldırmaya çalışmışlardır. Son olarak, uluslararası aktörler cinsel şiddet suçlarının yargılanmasında, suçların mahkeme önüne getirilmesi, soruşturmanın yürütülmesi ve mahkemelerin gerçekleştirilmesi konularında yardım sağlamışlardır. Bunların bir sonucu olarak da cinsel şiddet suçlarının artan bir şekilde yargılandığı ve faillerinin cezalandırıldığı görülmektedir. Ancak bu makale aynı zamanda Kongo’da cinsel şiddet suçlarıyla hukuki çerçevede mücadelede uluslararası ve ulusal dinamiklerden kaynaklanan sorunları da ortaya koymuştur. Cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede uluslararası politikada toplumsal cinsiyet göz ardı edilmekte, yapılan yardımlar bireysel etkiler doğurmakta ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan sistemsel sorunlar ortadan kalkmamaktadır. Bu durum doğal olarak sadece cinsel şiddet suçlarına yardım sağlanmasına ve kadınların diğer şiddet deneyimlerinin görünmez kılınmasına neden olmaktadır. Barış zamanı etkili olan toplumsal cinsiyetin devamlılığı, uluslararası yardımlara rağmen cinsel şiddet suçlarının işlenmesine neden olmaktadır. Ulusal dinamiklerden kaynaklanan sorunlar ise sınırlı da olsa mevcuttaki çözümleri siyasi ve askeri müdahaleler sonucu engelleyerek birçok cinsel şiddet suçlarını cezasız bırakmaktadır. Ayrıca kadınların haklarının kullanımının büyük ölçüde siyasi güçlerinde elinde olduğunu göstermektedir.

Bu makale son olarak uluslararası alanda cinsel şiddet suçlarıyla mücadelede toplumsal cinsiyet göz ardı ediliyor olsa da hukuk çerçevesinde gerçekleştirilen yardımların toplumsal cinsiyete dolaylı etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Kadınlar, geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerini reddederek kadınlıklarını hak söylemi üzerinden tanımlamaya başlamışlardır. Kadınlar ayrıca hukuku şiddetle mücadele etmek ve haklarını geri kazanmak için bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Kadınlar artan bir şekilde cinsel şiddet suçları alanında karar alma mekanizmalarında yer almaya ve toplumda aktif role sahip olmaya da başlamışlardır. Bu dönüşümler önemli olmakla birlikte sistemsel dönüşümün eksikliği nedeniyle bireysel seviyede kalmış ve sadece uluslararası yardımlara ulaşan kadınları etkilemiştir. Ayrıca bu dönüşüm cinsel şiddet suçlarıyla sınırlı kalarak sadece hukuki çerçeve içinden gerçekleşmiştir. Cinsel şiddet suçlarıyla mücadele için toplumsal cinsiyetten kaynaklı şiddetin ortadan kaldırılması gereklidir, bu da mücadelenin siyasi, sosyal ve ekonomik alanları da kapsayacak bir şekilde gerçekleşmesini gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

- ASF. "In the Democratic Republic of the Congo, the fight against impunity continues" 3 Haziran 2019. <https://www.asf.be/blog/2019/06/03/in-the-democratic-republic-of-the-congo-the-fight-against-impunity-continues/>
- Autesserre, Severine. *The trouble with the Congo: local violence and the failure of international peacebuilding* (New York: Cambridge University Press, 2010).
- Ayiera, Eve. "Sexual violence in conflict: a problematic international discourse" *Feminist Africa* 14 (2010): 7–18.
- Baylis, Elena A. "Reassessing the Role of International Criminal Law: Rebuilding National Courts Through Transnational Networks" *Boston College Review* 50 (2009): 1- 85.
- Bell, Christine ve O'Rourke, Catherine. "Peace agreements or pieces of paper? The impact of UNSC resolution 1325 on peace processes and their agreements" *International and Comparative Law Quarterly* 59 (2010): 941–980.
- BM Güvenlik Konseyi "Resolution 1820 (2008) adopted by the Security Council at its 5916th meeting" S/RES/1820 (2008).
- BM Güvenlik Konseyi "Resolution 1888 (2009) adopted by the Security Council at its 6196th meeting" S/RES/1888 (2009).
- BM Güvenlik Konseyi "Resolution 2106 (2013) on sexual violence in armed conflict" S/RES/2106 (2013).
- Bosmans, Marleen. "Challenges in aid to rape victims: the case of the democratic republic of the Congo" *Essex Human Rights Review* 4, no. 1 (2007): 1–12.
- Bourke, Joanna. *Rape: a history from 1860 to the present* (London: Virago, 2007).
- Charlesworth, Hilary. "Not waving but drowning: gender mainstreaming and human rights in the United Nations" *Harvard Human Rights Journal* 18 (2005): 1–18.
- Charlesworth, Hilary. "Feminists Critiques of International Law and Their Critics," *Third World Legal Studies*, 13 (1995): 1-16.
- Cockburn, Cynthia. "A continuum of violence: Gender, War, and Peace" *The Criminology of War* ed. Ruth Jamieson (London: Routledge, 2014) 357-377.
- Cockburn, Cynthia. "The gendered dynamics of armed conflict and political violence" *Victims, perpetrators, or actors: gender, armed conflict, and political violence* ed. Caroline Moser ve Fiona Clark (London: Zed Books, 2001) 13–30.
- Crawford, Kerry F. *Wartime Sexual Violence: From Silence to Condemnation of a Weapon of War* (Washington DC: Georgetown University Press, 2017).
- Davies, Sara E ve True, Jacqui. "Reframing conflict-related sexual and gender-based violence: Bringing gender analysis back in" *Security Dialogue*, 46, no. 6 (2015): 495-512.

Demir, Ebru. "Ongoing Violence against Women in Post-War Bosnia and Herzegovina: Notes from the Field" *International Journal of Rule of Law, Transitional Justice and Human Rights* (2020): 109-128.

Eriksson Baaz, Maria ve Stern, Maria. *The complexity of violence: a critical analysis of sexual violence in the Democratic Republic of Congo (DRC)* (Uppsala: The Nordic Africa Institute, 2010).

Eriksson Baaz, Maria ve Stern, Maria. *Sexual violence as a weapon of war? Perceptions, prescriptions, problems in the Congo and beyond* (London: Zed Books, 2013).

Eriksson Baazi Maria ve Stern, Maria. "Curious erasures: the sexual in wartime sexual violence", *International Feminist Journal of Politics*, 20, no.3 (2018): 295-314.

Fahlberg, Anjuli ve Pepper, Mollie. "Masculinity and Sexual Violence: Assessing the State of the Field". *Sociology Compass*, 10 (2016): 673– 683.

FIDH. "Victims of sexual violence rarely obtain justice and never receive reparation" 2013. https://www.fidh.org/IMG/pdf/rapport_rdc_.pdf

Freedman, Jane. *Gender, violence and politics in the Democratic Republic of Congo* (Surrey: Ashgate, 2015).

Galtung, Johan. "Violence, peace, and peace research" *Journal of Peace Research* 6, no. 3 (1969): 167–191.

ICTJ. "The accountability landscape in Eastern DRC: analysis of the national legislative and judicial response to international crimes (2009–2014)" 17 Temmuz 2015 <https://www.ictj.org/publication/briefing-accountability-landscape-eastern-drc-analysis-national-legislative-and-judicial-response>

Kennedy, David. *The Dark Side of the Virtue: Reassessing International Humanitarianism*. (Princeton: Princeton University Press, 2004).

Koskenniemi, Martti. "Human Rights Mainstreaming as a Strategy for Institutional Power" *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development*, 1, no 1 (2010): 47-58.

Marriage, Zoë. *Formal peace and informal war. security and development in Congo* (Abingdon: Routledge, 2013).

Otto, Dianne. "Women, peace, and security: a critical analysis of Security Council's vision" LSE Centre for Women, Peace, Security, Working Paper No. 1 (2016) <http://eprints.lse.ac.uk/69472/>

Perissi, Daniel ve Taquet, Elsa. "The Kavumu trial: complementarity in action in the Democratic Republic of Congo". *International Justice Monitor*. 5 Şubat 2018. <https://www.ijmonitor.org/2018/02/the-kavumu-trial-complementarity-in-action-in-the-democratic-republic-of-congo/>

PGA. "PGA welcomes the enactment of the implementing legislation of the Rome Statute of the ICC by the Democratic Republic of the Congo" 4 Ocak 2016 <https://www.pgaction.org/news/pga-welcomes-enactment-drc-implementing.html>

Pritchard-Jones, Laura "Revisiting the Feminist Critique of Rights: Lessons for a New Older Persons' Convention?" *Ageing, Gender and Family Law*. Ed. Beverley Clough ve Jonathan Herring (London: Routledge, 2018): 109-124.

Rusan Wilson, Francille. "Reinventing the past and circumscribing the future: authenticité and the negative image of women's work in Zaire" *Women and work in Africa* ed. Edna G. Bay (Boulder, CO: Westview Press, 1982) 153–170.

- Tamale, Sylvia. "The Right to Culture and the Culture of Rights: A Critical Perspective on Women's Sexual Rights in Africa" *Feminist Legal Studies* 16 (2008): 47-69.
- Tamale, Sylvia ve Bennett, Jane. "Legal voice: challenges and prospects in the documentation of African legal feminism" *Feminist Africa* 15(2011): 1-15.
- Tonette, Milene C. "Feminist Reformulations of Human Rights" *Human Affairs*, 29, no. 3 (2019): 311-327.
- Trial International. "DRC: Sheka and his accomplice receive life sentences, victims are finally recognized" 23 Kasım 2020. <https://trialinternational.org/latest-post/drc-sheka-and-his-wingman-receive-life-sentences-victims-are-finally-recognized/>
- UN. "Principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity" E/CN.4/2005/102/Add.1 (2005).
- UNDP. "Rule of Law and access to justice in Eastern and Southern Africa: showcasing innovations and good practices" 9 Mayıs 2013. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/accesstojusticeandruleoflaw/rule-of-law-and-access-to-justice-in-eastern-and-southern-africa.html>
- UNJHRO. "Avancées et Obstacles dans la Lutte Contre L'Impunité des Violences Sexuelles en République Démocratique du Congo" (2014). <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/CD/UNJHROApril2014fr.pdf>
- UN News. "Tackling sexual violence must include prevention, ending impunity – UN official" 27 Nisan 2010 <https://news.un.org/en/story/2010/04/336662>
- Wibben, Annick T.R. "Everyday Security, Feminism, and the Continuum of Violence" *Journal of Global Security Studies* 5, no. 1 (2020): 115-121.
- Women for Women International. "Ending violence against women in Eastern Congo: preparing men to advocate for women's rights" 7 Mart 2007 <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/ending-violence-against-women-eastern-congo-preparing-men-advocate>
- Žižek, Slavoj. *Violence* (London: Profile Books, 2008).